

Ісландія. Північні дні опівночі

КУПИТИ

Північне сяйво, затишні різнобарвні хатинки посеред скель, вулкани й льодовики з назвами, які неможливо вимовити з першого разу. Це, мабуть, усе, що зринає в пам'яті, коли мова заходить про Ісландію. Просто таємнича країна на півночі... Андрій Гладій у своїй книжці «Ісландія. Північні дні опівночі» знайомить нас із країною по-справжньому.

Це книжка про незвідані ісландські стежки та потаємні місцини, недосяжні для ока мандрівників. Разом з Андрієм ви прогуляєтеся водоспадами й льодовиками, помилуєтеся північним сяйвом і фіордами, спостерігатимете за зміною пір року, пізнаєте ісландську мову та інші дивовижі острова, загубленого серед вод Атлантичного океану та рунистої мряковини Півночі.

АНДРІЙ ГЛАДІЙ

Віхблa

ІСЛАНДІЯ

ПІВНІЧНІ
ДНІ
ОПІВНОЧІ

Андрій Гладій

ІСЛАНДІЯ

ПІВНІЧНІ ДНІ
ОПІВНОЧІ

віхблa

Київ · 2023

День 1

КЕПЛАВІК — ПРИБУТТЯ

Перша виправа на Ісландію почалась наприкінці серпня 2017 року з уже не чинного сьогодні летовища *Berlin Tegel* та вже тоді збанкрутілою авіакомпанією *Air Berlin*. Свою зимову куртку, котра вже пройшла випробування в північній Швеції та на Свальбарді, не пакував до валізи, а взяв із собою разом з наплічником. У залі очікування були люди, котрі подорожували через Ісландію далі на захід — до Канади та США. Один чоловік, котрий власне летів до США, поцікавився, куди я подорожую, і здивувався, що зі мною була важка зимова куртка. Звісно, віщування^[10] погоди показувало досить високу температуру в Рейк'явіку, але я не знав, чого саме очікувати від тієї північної столиці. Тому відповів тому чоловікові, що це я так заздалегідь приготувався до зими на Півночі.

Літак піднявся в небо, залишаючи під собою зелені поля помірного клімату Європи. Далі капітан оголосив, що ми пролітатимемо над Данією, Фарерськими островами та Атлантичним океаном. Політ тривав більше трьох годин і минув спокійно. І якщо літак почав свій політ серед грайливих барв полів пізнього літа, то приземлення відбувалось серед хмар, туману, сіро-чорних та темно-глиняних похмурих кольорів. Жодних зелених полів, жодних лісових смуг, жодних острівців-поселень. Ісландії ніби було байдуже, хто її відвідує. В неї тоді був свій настрій, досить понурий, заглиблений у себе. Розглядаючи такі барви під час приземлення літака, я повільно і глибоко видихнув, знову питаючи себе «Куди я прибув?».

Одне з двох міжнародних летовищ Ісландії розташоване неподалік містечка *Keflavík* (Кеплавік) і має однойменну назву — *Keflavíkurflugvöllur* / *Keflavík Airport*. Друге міжнародне летовище розташоване саме в Акурейрі і називається *Akureyrarflugvöllur* /

Akureyri Airport. До Ісландії також можна прибути поромом з Данії до східного містечка країни — *Seyðisfjörður* (Сейдисфіордур).

На виході з літака мене зустріло прохолодне повітря, пориви вітру і мряка. «Якщо наприкінці серпня така погода, то що відбуватиметься в листопаді, грудні?» — подумав я. Тоді ще не знав, що погода в Ісландії змінна і нестійка. В майбутньому багато разів переконувався в цьому. Та все ж перше враження про таке поникле оточення було досить понуре. Зі всіх сторін на обрію не було видно нічого, крім почорнілих, устелених туманами лавових полів. Лише неподалік головної будівлі летовища виднівся вершечок яскравої скульптури веселки. Ця арт-інсталяція висотою 24 метри розміщена навпроти головного термінала летовища і має назву *Rúrí* (Рурі). У ту мить мені здалось, що та скульптура і деякі літаки з кольоровими фюзеляжами були єдиними яскравими речами навколо.

Летовище Кеплавік складається з двох головних будівель, з'єднаних довгим коридором, з обох боків якого швартуються літаки. Аби вийти з летовища, потрібно проминути той довгий коридор. На одній з його стін великими літерами на тлі світлини виверження вулкана англійською мовою написано WELCOME TO ICELAND LAND OF FIRE AND ICE. Далі коридор провадив до термінала імені Лейва Еріксона (*Leifur Eiríksson*) — давньоскандинавського мореплавця-дослідника, котрий десь у 1000 році нашої ери відкрив Північну Америку. Приблизно з цих берегів, де сьогодні розташоване летовище Кеплавік, більше тисячі років наспок з півострова *Reykjaneskagi* (Рейк'янесскагі) вирушали безстрашні мореплавці у свої походи, напевно, навіть без надії повернутись назад. І вже тисячу років згодом тих мореплавців згадує скульптура Лейва Еріксона та меморіальна дошка з написом двома мовами — ісландською та англійською:

LEIFUR EIRÍKSSON

LANDKÖNNUÐUR

FANN NORÐUR–AMERÍKU ÁRIÐ 1000
LEIFUR EIRÍKSSON
EXPLORER
SON OF ICELAND
DISCOVERER OF NORTH AMERICA
1000 A.D.

Які пориви душі надихали тих мореплавців у такі далекі, небезпечні, відчайдушні, часто безнадійні подорожі? Жага пригоди, втеча від життєвих обставин, змагання з одноплемінцями? А може, візіонерство, підсвідоме відчуття обов'язку, повинности, доручення, лицарського завдання перед майбутніми нащадками, віра у своє життєве покликання, *віра, як гірчичне зерно*, котра приборкувала бурі на шляху тих мандрівників, постійно вказувала напрямом до остаточної мети? Чи непереборна впевненість у власних силах та власного історичного призначення? Чи, можливо, всі ті карколомні розповіді скандинавської мітології, всі ті запаморочливі та головокруті подорожі легендарних північних героїв, богів і напівбогів, стихій та різноманітних потвор, всі ті подорожі спонукали мешканців Скандинавії вдаватись до ризикованих виправ відкритим океаном на захід? Або ж таємне знання, тисячолітні перекази про землю на захід, з котрої ще у льодовикову часину^[11] приходили інші загадкові мандрівники? І здається, що для тих давніх скандинавських мореплавців не існувало почуття небезпеки, тривоги чи загрози. Для них жуда^[12] була шляхом життя, а смерть — лише перехід в інший вимір буття.

А були й інші щасливчики, котрі подорожували на схід — спершу до Балтійського моря, потім суходолом, ріками вниз до Дніпра, вздовж усіх тих прекрасних плавнів величної ріки, через Дніпрові пороги, Хортицю, степи, Руське море і далі до Константинополя. І коли одні сміливці, що повертались зі своїх походів на захід, приносили розповіді про незаселені терени сьогоднішньої Ісландії, про

безкрайність океану, про дивовижні краєвиди з льодовиками, водоспадами, чудернацькими горами, то ті другі, котрі подорожували на схід, приносили розповіді про інший океан — степовий, про море мов, котре вони зустрічали на своєму шляху, очей народів, звичаїв та легенд. Як би хотілось знати почування тих середньовічних мореплавців...

У залі для прибуттів летовище Кеплавік виглядало зовсім подомашньому. Невисока стеля, відсутність метушні, відносна тиша. Тут же на виході пропонуються безпосередні поїздки до *Blue Lagoon*. На мить написання цієї книжки я так і не відвідав це місце. Якимось надто дивною мені видавалась така дорога — щойно прилетівши до Ісландії і ще навіть не вийшовши з будівлі летовища, одразу є можливість взяти квитки до *Blue Lagoon*, ніби це лише одна з небагатьох речей, котрими можна займатись у цій дивній країні.

Кеплавік лежить на півострові *Reykjaneskagi* — південно-західній витягнутій частині Ісландії. Цей півострів — надводна частина довжелезного Серединно-Атлантичного пасма, що тягнеться із самих країв Південної півкулі. У роки Другої світової війни свій якір тут кинули війська Сполучених Штатів Америки. Якимось неймовірним чином це відбулось майже на тому самому місці, звідки багато століть тому вирушав на захід Лейв Еріксон. Його далекі нащадки, слухаючись поклику серця та душі, повернулись сюди, звідки приплив їхній прапредок, і спорудили тут авіабазу, назвавши її *NAS Keflavik* (*Naval Air Station Keflavik*), яка згодом стала виконувати функції цивільного летовища, що тут звели у середині вісімдесятих років XX століття. До цього міжнародні авіасполучення з Ісландією відбувались через летовище в самому місті Рейк'явік, яке сьогодні виконує роль внутрішнього (домашнього) аеропорту, лише з окремими міжнародними польотами до Гренландії. Цьому передували короткотривалі канадська та британська окупації тоді ще Королівства

Ісландії. Згодом, попри намагання тодішнього ісландського уряду дотримуватись у міжнародних справах принципу нейтралітету, країна стала однією із засновниць Організації Північноатлантичного договору, який на десятиліття вперед вирішив геополітичне призначення Західної півкулі.

Звісно, коли я вирушав з летовища у бік Рейк'явіка, мою увагу повністю захопили навколишні краєвиди лавових полів *Ögmundarhraun* та далеких чорних гірських пасм. Про історію самого летовища і про його геополітичну вагу я тоді не замислювався. Упродовж мого подальшого побуту в Ісландії питання геополітичного розташування цієї країни обговорювались лише під час конференцій, а особливо під час сесій та зустрічей уже згаданої *Arctic Circle Assembly*. Виверження вулкана *Fagradalsfjall* на півострові *Reykjanesskagi* неподалік самого летовища викликало побоювання щодо подальшого його існування. Ймовірно, вулкан міг пошкодити летовище або взагалі його знищити і вже тоді про його геополітичне значення говорити не довелось би. І лише дата в календарі, котра назавжди закарбувалась у літописі українського народу, змусила раз і назавжди переконатися у геополітичній важливості Міжнародного летовища Кеппавік — 24.02.2022.

Дорога від летовища Кеппавік до самого Рейк'явіка не з близьких. Тут потрібна або автівка, або автобус. Інших швидких способів дістатись столиці немає. Звісно, час від часу виринає проєкт побудови залізниці на цьому п'ятдесятикілометровому відрізку, але поки що відбувалось лише розширення самої автомобільної дороги. Важко уявити пересічного ісландця без автомобіля. В цій країні цікаве поєднання охорони довкілля та одночасного доступу до багатьох природних чудес автомобілями — безмаль усюди можна дістатись автівкою. Тому побудова звичної залізничної колії тут має мало шансів. Хоча, як я згодом дізнався, наміри побудувати залізничне сполучення

між Кеплавіком та Рейк'явіком залишаються важливою темою для обговорень. Існує навіть проєкт залізничного тунелю довжиною п'ятдесят кілометрів, створений кількома ісландськими інженерними компаніями як пропозиція щодо швидкого сполучення столиці й головного летовища країни. Компанія *EFLA* запропонувала проєкт сорокадев'ятикілометрового залізничного шляху, чотирнадцять з яких мають бути під землею. Були вже навіть почалися узгодження на адміністративному рівні. І хоча проєкт був сприйнятий позитивно, на мить написання цієї книжки жодні роботи з побудови такого сполучення ще не починались. Вочевидь, було б надзвичайно дивно спостерігати потяг, котрий мчить через всі ці арктичні пустелі. Звідки, куди і для кого? Але й так само було б захопливо нестися цим потягом і через його широкі вікна спостерігати предивні краєвиди Ісландії, взимку розтинати безмежні снігові пустелі, а влітку — густі тумани.

Тож моя перша подорож до Рейк'явіка відбулась саме автобусом. Дорога між летовищем та Рейк'явіком пролягає через суцільне плоске кам'янисте пустище *Ögmundarhraun*, дивні кам'яністі пагорби якого влітку покриті зеленавими мохами та вкрай рідко невисокими кущами й чагарниками, котрі взимку сумовито чорніють, створюючи відчуття безнадійної пустелі. Проїжджаючи цей відрізок, можна скласти перше враження, що в Ісландії відсутні будь-які дерева, а тим більше ліси і ґрунти, на яких здатні рости звичні для нас рослини. Обабіч дороги подекуди видніються лише поодинокі сумні кущі, подекуди лавове застигле каміння піднімається зовсім невисокими пагорбами, що здалеку нагадують українські кургани. Ті пагорби розтинають досить широкі тріщини, розпадини^[13] та шпарки, котрі утворились через тиск підземних газів, що у давнину виривались на поверхню. Ці ісландські кургани влітку рясно вкриті зеленавими мохами та лишайниками. Якби не було тисяч відео та мільйонів світлин з цієї країни, то так можна було б вважати, що «Ісландія — країна без дерев і лісів». Але це зовсім

не так. Як і дерева, так і ліси в цій країні є, хоча їх площі дуже невеликі.

По дорозі на Рейк'явік праворуч видніється пасмо невисоких темних лавових гір. Найвиразніша з них *Keilir* — гора, яка виглядає, ніби штучно насипане стожище^[14] або як відвали металургійних комбінатів, що у великій кількості можна спостерігати у Кривому Розі, Запоріжжі, Дніпрі, Маріуполі, українських містах Донецького вугільного басейну. Ліворуч небокрай зливається з безмежжям Атлантичного океану.

Всі автобуси з летовища прибувають на автостанцію *BSÍ Reykjavík*. Це автостанція розміром як автовокзал у Запоріжжі. Навколо неї велика ставниця^[15]. В Рейк'явіку вже трохи більше дерев і зелені. Радше, тут вже багато дерев та іншої рослинності. Чорні, сірі та безжиттєві лавові пустища відступають, повільно з'являються міські краєвиди, котрі, втім, спершу нагадують наші селища міського типу. З'являються високі засклені споруди, широкі вулиці, естакади, автобусні зупинки, багатоповерхові житлові будинки, реклама, світлофори, пам'ятники, парки, хідники і все те інше, що власне створює міський краєвид. І таким чином виникають думки наступного складу: «Невже таке життя, такий рух, всі ці споруди, невже це все можливе на цій далекій Півночі, а на острові й поготів?». Адже в мить приземлення літаком у Кеплавіку, розтинаючи густий туман і вперше спостерігаючи понурі темні краєвиди полів застиглої чорної лави, видається, що потрапив до іншого світу, що перетнув річку Лету, забув своє попереднє життя і опинився у потойбіччі. І так справді відчуваєшся у перші години подорожі Ісландією, поки не потрапляєш до Рейк'явіка, атмосфера якого повертає тебе до нашого, хоч трохи і незвичного, світу — скандинавського, північного, без неокласичних будівель, без трамваїв, де з одного боку безмежний океан, а з другого — пасмо таємничих гір.

Рейк'явік — це лише одна частина тієї адміністративної одиниці, яку ми помилково називаємо збірно Рейк'явіком. Звісно, про це я дізнався згодом. А коли вперше приїхав, то гадав, що в'їжджаю саме до Рейк'явіка. Насправді, це було місто *Hafnarfjörður* (Гапнарфіордур). Далі на північ розташоване місто *Garðabær* (Гардабайр), потім *Kópavogur* (Коупавоґур) і вже за ними Рейк'явік. Названі міста, разом з *Mosfellsbær* (Мосфетльсбайр), *Seltjarnarnes* (Селт'ярнарнес) та *Álfarnes* (Аульвтанес) складають столичний регіон під назвою *Höfuðborgarsvæðið* (Г'овюдборґарсвайдід). На мапі це виглядає як одне велике місто, посічене автомобільними дорогами і тому помилково можна вважати, що це і є Рейк'явік, а названі міста — це лише столичні *дільниці*. Насправді, кожне з тих міст має свою окрему історію, самоврядування, скарбницю, економіку тощо. Колись це були невеликі поселення на досить значній відстані між собою, але з плином часу вони росли й утворили величезну, як на Ісландію, конурбацію, певне *сумістя*^[16] — єдине у своєму роді у цій країні. В Україні ми назвали би ці селища містами-супутниками. В Ісландії більше ніде немає такого скупчення житлової площі. Потрібно сказати, що такий стан речей створив великі економічні нерівномірності в цій острівній країні, адже займаючи всього одну соту поверхні всієї Ісландії, Г'овюдборґарсвайдід скупчує понад дві третини населення країни, причому ця частка поступово зростає і певним чином *витягує* населення інших регіонів Ісландії. Судячи з моїх подальших спостережень, особливо після подорожі на Західні фіорди, — це один з найбільших викликів для цієї країни.

¹⁰ Віщування — прогноз.

¹¹ Часина — період (історичний).

¹² Жуда — ризик.

¹³ Розпадина — розколина.

¹⁴ Стожище — терикон.

¹⁵ Ставниця — паркінг.

¹⁶ Сумістя — агломерація.

День 2

РЕЙК'ЯВІК

Кажуть, що в Рейк'явіку завжди похмура та вітряна погода. І саме це спостерігали давні скандинави, котрі вперше сюди прибули понад тисячу років тому. Це місто справді відповідає своїй назві, адже давньоскандинавський іменник *reykr* дослівно означає *дим, куриво, чад*, а слово *vík* — *заточина, залив, бухта*. Ймовірно, давні скандинави, котрі сюди прибули, і назвали цю місцевість *Reykjavík*, до цього мало подорожували всією Ісландією, адже задимлених, туманних заток по цій країні безліч і сливе^[17] кожную затоку або долину можна було б так найменувати, особливо спостерігаючи їх улітку. Перші мешканці цієї місцевості оселились між півостровом *Seltjarnarnes* та гирлом річки *Ellidaár*. Власне, сьогодні тут і розташована стара частина Рейк'явіка.

Але перше, що мене найбільше здивувало у цьому місті, — напівдики гуси та качки, котрі вільно мешкають на багатьох просторах міста, а особливо на великих зелених ділянках й озерах. Вельми багато цього птаства на озері *Tjörnin* перед Парламентом (*Alþingi*). Гуси обережні, до себе близько не підпускають, але охоче їдять хліб та іншу поживу, що їм приносять люди. Найбільш сміливі нечисленні величезні білі лебеді, котрі впевнено підходять до людей і чекають на поживу. Лебеді виглядають як справжні господарі цих просторів — спокійні, величаві, красиві, задумливі, грізні та поважні. Качки натомість ворухкі й рухливі, веселі та життєрадісні. З озера гуси й качки розходяться і розлітаються по сусідніх вулицях, їх можна зустріти на дерниках^[18] коло будинків, на хідниках, велосипедних доріжках, коло яток^[19] з вуличною їжею, на квітниках і грядках навколо чисельних пам'ятників міста. Здається, гуси і качки жили тут завжди, задовго до приходу людей та одразу, як і ці самотні лавові пустелі, покрились

першим моріжком^[20]. І якщо у Рейк'явіку гусей, качок та лебедів можна зустріти в багатьох куточках міста, то в Акурейрі птаство немов навмисно обрало лише три місця для постою — це власне початок фіорду *Eyjaflörður* — затишна частина затоки під назвою *Pollurinn*, невеличкий ставок *Andapollurinn* (дослівно *Качиний ставок*) коло міського водозбору^[21] й невеликі луки навколо озера *Leirutjörn* на півдні міста. Натомість у Рейк'явіку качок, гусей, лебедів та інших жвавих птахів можна зустріти не лише навколо озер *Tjörnin*, *Suðurtjörn* і *Þorfinnstjörn*, але далеко від них — і перед Університетом Ісландії, і перед *Alþingi* — як перед старою будівлею 1881 року будівництва, так і праворуч від неї — перед новою частиною і, здається, навіть у середмісті *Miðbær* — серед яток, коло пам'ятника Йоуну Сігюрдссону (*Jón Sigurðsson*), коло вроцлавського трип'ястка^[22] на західному боці озера *Tjörnin*. Славнозвісні вроцлавські трип'ястки примандрували вже і сюди.

Спостерігаючи за птаством Рейк'явіка зокрема та Ісландії загалом, не виникає жодних сумнівів, що воно тут мешкає вже тисячі і тисячі років. Тому й не дивно, що саме ці місцини стали першими поселеннями людей, котрі вперше сюди прибули, немов наслідуючи мудрих птахів. Це зараз нам здається, що рухливі та прудкі птахи линуць до нас лише в очікуванні отримати ласий шматок хліба, але виглядає на те, що тисячу років тому саме люди так линули до цих птахів, бо власне птаство обрало найкращі луки до проживання у цих околицях і так тут залишилось з тих часів. Люди поступово забудовували цю місцевість, з'являлись вулиці, садки, парки, луки звужувались, будинки ставили дедалі ближче один до одного, ставало більше галасу і руху, а птахи далі продовжували тут мирно мешкати, як і тисячі років до того, подорожуючи сюди з Півдня або постійно тут зимуючи.

Архітектура старого Рейк'явіка одразу нагадує скандинавський, а точніше, північноєвропейський стриманий стиль. Найбільше схожостей, звісно, з Королівством Данії, в складі якого Ісландія перебувала впродовж довгого часу. 1 грудня 1918 року Данія визнала Ісландію окремим Королівством у складі Королівства Данії, а 17 червня 1944 року — цілком суверенною державою. Вплив Данії, зокрема у здецтві^[23] та забудові Рейк'явіка, був значущим. Багато данських купців будували тут свої літні оселі, а на зиму повертались до континентальної Європи. Я про ці речі, звісно, ще не знав упродовж свого другого дня на цьому острові, але Ісландія поступово відкривалася, про що й описано у наступних розділах книжки.

У середмісті Рейк'явіка досі можна зустріти дво- та одноповерхові будиночки з XVIII і XIX століть, що виглядають як помешкання моряків і здебільшого ними були, наприклад, на вулиці *Hverfisgata*. Ці будиночки оточені характерною огорожею, котру в селі моїх батьків Вівся Тернопільської області називають *штахетами*. І власне види цих штахет разом з напівдикими гусьми та качками нагадали мені безтурботне дитинство в селі, де кожен день був сповнений якимись пригодами. Я пам'ятаю, як за певний час навчився розуміти мову сільського птаства, дослівно кожен їх вигук щось означав — тривогу, зацікавлення, безпеку, заклик, погрозу, задоволення, приготування до сну, пробудження тощо. Навчившись стінити^[24] ті звуки, я міг певною мірою спілкуватись з птахами. Інколи мені вдавалось стінити відповідний звук, і птахи чітко реагували, інколи звук не вдавався, і птахи просто дивились на мене, як на дибака або дурника. Звісно, посеред Рейк'явіка я вже не намагався зімітувати звуки птаства, хоча хотілось, а лише пригадував ті миті з дитинства. Згодом, подорожуючи Ісландією, я не раз повертався спогадами до села Вівся, оскільки вдачу цієї країни викресали власне малі присілки^[25] та рибальські села. Адже в межах Ісландії є лише один величезний агломераційний осередок —

Г'ювюдборґарсвайдід — столична область, а інші місцевості виглядають як маленькі селища і села, як окремі поодинокі присілки, з'єднані лише самотніми вузькими дорогами. Та й цей агломераційний осередок виник лише у XX столітті, а до цього впродовж сотень років душу та норов народу Ісландії кшталтували поодинокі присілки на берегах рік та фіордів і малесенькі рибацькі села заток.

На відміну від старої частини, у своїх інших дільницях Рейк'явік виглядає сучасним та рухливим містом. Особливо це відчувається на набережній *Sæbraut*. З багатьох місцин Рейк'явіка та з його околиць з далекої відстані видніється найбільша церква країни — *Hallgrímskirkja* (Гатльґрімскірк'я), зведена відносно недавно — лише у 1986 році. Як і багато соборів Європи, церква Рейк'явіка немов домінує над навколишнім простором, над набагато меншими навколишніми спорудами. Її неоготичний вигляд, особливо в похмуру погоду, може видаватись досить грізним, навіть жаским, а насамперед уночі. Якщо з боків ця церква нагадує обриси багатьох костелів Європи, то її чоло^[26] слідно^[27] є винятково ісландським. Коли я наближався до церкви, мені видавалось, що її стіни багаторазово збільшуються, немов виростаючи з-під землі. Її перед має вигляд рівних базальтових стовпів, котрих є безліч по всій Ісландії, а загальний вигляд справляє враження гори, або й княгині над горами, льодовиками, водоспадами і всіма ісландськими краєвидами, вночі вона як зірка на холодному північному небі, а її підніжжя — як невловиме північне сяйво. Але незважаючи на подекуди жаский вигляд, усередині церква світла і привітна, простора, тиха та спокійна. На верхній вежі церкви є оглядовий майданчик, з котрого мені найбільше запам'ятався навколишній океан. Церква немов притягує до себе ще здалеку, тому, хоч би де хто знаходився у місті — чи на місцевому летовищі (*Reykjavíkflugvöllur*), чи на вулиці *Tjarnargata*, чи на протилежному березі на північ від міста, чи в інших містах

навколо столиці, — церква завжди буде певним тягунцем^[28], котрий постійно манитиме до себе. Саме так Гатльгрімскірк'я притягнула й мене і я опинився під її неоготичними стінами.

Навпроти церкви, ніби її супроводжувач, — пам'ятник Лейву Еріксону, на прізвисько *Щасливчик*, або *Щасливий* (ісландською — *happni*), котрого визнають за першовідкривача Америки і котрий зробив спробу заснувати на новому материку постійне поселення північан з Європи, яке вони нарекли Вінляндія. Є припущення, що тодішні північани у своїх відчайдушних мандрах допливали навіть до сучасних Флориди й Мексики, ймовірно, ще далі на південь. Можливо, ми ще колись довідаємося про досі нерозгадані карколомні та запаморочливі подорожі скандинавів американськими континентами. Можливо, десь у збережених таємних манускриптах старих глибоких книгівень^[29], у котрих записані ще не відомі нам та не перекладені і не видані саги, поодинокі згадки стародавніми мовами тих часів про далекі подорожі, випадкові імена, місцини, натяки, зачіпки, можливо, десь у світі ще буде віднайдений рунічний камінь, на якому мандрівники-північани староскандинавськими рунами викресали розповіді про свої навколоамериканські подорожі, зустрічі зі східними середньовічними азіатами, безкінечні хитання світовою пучиною^[30] на захід від Америк і блукання між величезними крижинами Антарктиди та гадання, чи це та Гренландія, з котрої вони вирушали ще декілька років тому... Ці відкриття на нас обов'язково чекають — гадав я собі, перебуваючи коло пам'ятника Лейву Щасливчику, котрий спрямовував свій погляд десь у північно-західному напрямку, власне в бік Гренландії, де він, імовірно, і завершив свій життєвий шлях. Сам пам'ятник є американським подарунком, зробленим у тридцятих роках XX століття народу Ісландії на тисячоліття постання Альтінгу. Можливо, такий подарунок також був пов'язаний із тодішнім протистоянням двох світових систем — капіталістичної та

комуністичної, адже ідеї останньої були широко розповсюджені в тодішній Ісландії, виразним представником яких був ісландський письменник *Halldór Laxness* (Хатльдор Лакснес). На зворотньому боці пам'ятника напис:

LEIFR

EIRICSSON

SON OF ICELAND

DISCOVERER OF VINLAND

THE

UNITED STATES

OF AMERICA TO

THE PEOPLE

OF ICELAND

ON THE ONE

THOUSAND

ANNIVERSARY

OF THE ALTHING

AD 1930

Навіть важко уявити, що відчували тодішні північани-мандрівники, котрі подорожували на південь від Гренландії вздовж тих земель, що пізніше стали сьогоднішнім східним узбережжям Канади та США, і спостерігали постійну зміну краєвидів, зустрічали тутешніх загадкових мешканців із зовсім іншими зовнішністю й подобою, одягом та мовою, нові рослини і тварин, і врешті заснували поселення у затоці, що згодом отримала назву Л'Анс-о-Медоуз. Як розвинулась би їхня мова, аби поселення не зникло і розбудовувалося там наступні сотні років? Як ця мова називалась би і звучала сьогодні? Чи це був би певний різновид іншої ісландської або ж вона, разом з мовами тубільців, породила б надзвичайно виняткову нову мовну сім'ю? Як

вони, північани-мандрівники, взаємодіяли з місцевими мешканцями і чи вони взагалі взаємно вивчали б свої мови? Можливо, десь у спогадах тубільців залишились згадки про дивних прибулуд на човнах зі сходу? Що ті подорожці розповідали своїм родичам, друзям і знайомим, коли повертались звідти до Гренландії, Ісландії та Скандинавії? А, можливо, вони заснували більше поселень десь уздовж узбережь сьогоднішнього Лабрадору, північно-східне узбережжя якого нарекли як *Helluland* (земля/край плоских каменів), південно-східне узбережжя разом із сьогоднішнім островом *Newfoundland* — як *Markland* (лісиста земля/край) та сьогоднішні Геспезійський півострів та півострів Нова Шотландія — як *Vínland* (земля/край вина)? І вже згодом ті поселення поступово були асимільовані тубільцями. Невже розповіді давніх північан, котрі певним чином розповсюдились тодішньою Європою, пізніше надихнули інших мореплавців, зокрема і Христофора Колумба, на далекі подорожі на захід? Усі ці думки вмить виникали у мене перед пам'ятником Лейву, а розповіді про подорожі давніх скандинавів з Ісландії до Гренландії та на американський суходіл заслуговують окремої розгорнутої оповідки.

Від церкви *Hallgrímskirkja* та пам'ятника Лейву у північно-західному напрямку простягається вулиця *Skólavörðustígur* (*stígur* — вузька дорога, путь, шлях), яка, як мені здалось, є однією з найбільш знакових та впізнаваних вулиць Рейк'віка. Вулиця веде до роздоріжжя ще однієї знакової вулиці — *Laugavegur*, а також *Bankastræti* та *Ingólfsstræti*. Вулиця *Bankastræti* приведе до західної частини старого міста з Парламентом та озером *Tjörninn*, до чогось на зразок площі-ринку *Ingólfstorg*, названої на честь першого постійного поселенця Ісландії Інгольфа Арнарсона (*Ingólfur Arnarson*), а ще далі — до католицького собору Рейк'явіка. Якщо на роздоріжжі піти вниз вулицею *Ingólfsstræti*, то можна дійти до узбережжя, на якому розташована, як на мене, найкрасивіша будівля міста — *Harpa* (Харпа).

Новітня споруда Харпи немов виростає з цієї лавової землі і дивними блакитно-холодними кристалами здіймається увись, вбираючи всі навколишні кольори, форми та кшталти. Її немов створили темні ельфи у своєму таємничому підземному царстві Свартальваргеймі. Вона немов велетенська хвиля, що раптово завмерла від лютого крижаного подиху вітру, котра перетворилась на громіздку брилу льоду і котру потім дбайливо витесав самотній крижаний велетень з Нівльгейму і якимось чином залишив своє дивне творіння у нашому світі Мідґарді. *Harpa*, як будівля, з одного боку, виглядає як певний компроміс між завзятими будівничими та зодчими, котрі намагались звести її як найбільш інноваційну споруду Ісландії, а з іншого — як неписаний і неозвучений наказ навколишньої Матінки Природи спорудити цю будівлю як продовження всього навколишнього середовища, так, немов це саме Харпа є його родителькою, так, немов це саме вона породила цей фіорд *Kollafjörður*, острови *Akurey*, *Engey*, *Viðey* і півострів *Geldinganes* недалеко навколо себе. Харпа, якщо стояти до неї обличчям коло головного входу, виглядає, як два велетенських поєднаних між собою скляних куби: ліворуч — нижчий, праворуч — вищий та більший. Перед входом до Харпи є квадратне штучне озерце або невелике водоймище, наповнене теплою водою з легким запахом сірководню, через яке пролягають два широких дерев'яних мостики. Комусь Харпа своїм загальним виглядом може нагадати звичайне летовище десь у світі, але, коли опиняєшся всередині, виникають зовсім інші враження. Вхід до будівлі у великому кубу праворуч, тут усередині затихають всі вітри, котрі в Рейк'явіку завжди сильні та поривчасті. Харпа, котра зовні виглядає таємничо та загадково, всередині стає по-домашньому затишною, тихою і ясною. Трохи пройшовши вперед і повернувши ліворуч, опиняємося у меншому кубу. Виявляється, більший та менший кубики, що зовні схожі на дві окремі споруди, побудовані поруч, насправді поєднані між собою

і складають цілісну будівлю. Тут ліворуч на першому поверсі розташована велика кав'ярня. Якщо зі входу йти вперед до протилежної скляної стіни, то можна спостерігати частину порту Рейк'явіку та широчезні простори фіорду і дальшого океану. Далі можна піднятись сходами або здіймою^[31] на восьмий поверх, звідки навколишні простори виглядають безкінечними, а Харпа немов перетворюється на величезний пароплав, котрий лише чекає на підняття якоря і на карколомну подорож Північною Атлантикою. З меншого кубика можна піднятись сходами на другий поверх, де, здається, Харпа повністю відкривається у своїй красі — прозора, чиста і непотьмарена. І вже тут зсередини вона виглядає, як простора осяйна крижана печера або як скеля з базальтовими стовпами. Звідси вже повністю відкривається задум її зодчих — зі скла та сталі створити будівлю, котра би у будь-яку пору року, чи то вдень чи вночі, відтворювала виняткові ігри світла, котрі можуть траплятись лише в Ісландії, віддзеркалювати місто, світло та барвограйні зміни погоди.

Найбільші зали Харпи зображують властиво всі ісландські стихії, а саме — *Eldborg* — *вогняне місто*, або *вогняна фортеця*, — це найбільша концертна зала, театр та опера Харпи; *Silfurberg* — *срібна скеля* — найбільший конференц-зал Харпи; *Norðurljós* — *північне сяйво* — стіни зали дослівно нагадують північне сяйво, котре ллється згори донизу — менша зала для концертів, конференцій, виставок, фестивалів та інших видів зібрань; *Kaldalón* — дослівно *прохолодна лагуна* — це невеликий кінотеатр та лекційна аудиторія; *Björtuloft* — *ясне повітря* — дуже атмосферна двоповерхова зала на найвищому поверсі з видом на океан та місто, з якої можна вийти на саму стелю Харпи; *Háaloft* — *високе повітря* — затишна зала для закритих зібрань і невеликих конференцій.

Тоді, впродовж свого другого дня в Ісландії, відвідуючи Харпу, я ще не знав, що вже через два місяці сюди повернусь на конференцію

Arctic Circle Assembly, котра є однією з найцікавіших конференцій на різноманітну тематику стосовно Арктики і котра також заслуговує на окрему розповідь.

Harpa притягує, виникає прагнення до неї повертатись і проводити тут час, але я мав уже йти, бо на мене чекала подорож на північ до Акурейрі. Вийшовши з Харпи і повернувши ліворуч на променад над фіордом *Kollafjörður*, дійшов до дивовижної скульптури під назвою *Sólfar*, тобто *Сонячний мандрівник*. Досить велика скульптура на кшталт кістяка^[32] човна вікінгів (*vikingaskip*), котрий нарекли дракаром, металевого кольору, спрямована десь у північний бік, що виблискує у променях Сонця, і човен ніби мандрує в них. Творець скульптури *Jón Gunnar Árnason* (Йоун Гуннар Аурнасон) у розлозі випиті^[33] під назвою *Sól, hnífar, skip* у щоденній газеті *Djódviljinn* від 11 липня 1987 року згадує, що коли він уперше перебував на острові *Bockholm* у Фінляндії, то у нього виникало дивне, надприродне почуття, що він уже колись відвідував цей острів... коли сотні років тому подорожував цими землями з Монголії до Ісландії. Йоун розповідає про припущення, що ісландці як народ походять з Монголії, боуцімто сотні років тому один могутній полководець, котрий мешкав в осерді світу, вирудив своїх найсміливіших та найдосвідченіших воїнів досліджувати світ у всіх напрямках та відкрити і дослідити нові землі. Разом з воїнами вирушили писарі, котрі занотовували кожен мить виправи^[34]. Виправа йшла за сходом Сонця, поки не досягла Монголії і вже там була оселилась. Сотні років згодом нащадки виправи почали досліджувати зроблені писарями записи і дослідити, що їхня батьківщина лежить десь на заході. Вони зібрались і вирушили у мандри у тому напрямку, де Сонце заходить. Вони йшли упродовж днів та років, їхали верхи та пливли і з кожним кроком їхня рішучість лише зростала. Вони згадують нескінченні соснові ліси, гори, водоспади, озера, острови, річки та моря, перш ніж досягнули океану.

І вже тут на березі пучини вони побудували величезні човни і попливли на захід до призахідного Сонця. Йоун, згадуючи цю розповідь ніби свій власний досвід, наче сам колись у іншому втіленні подорожував з Монголії до Ісландії, вимислив скульптуру *Сонячний мандрівник*, як знамено^[35] нового, ще не відкритого та не звіданого краю — сонячного човна на гранітній скелі на березі океану.

Сонячний мандрівник та розповідь його творця нагадують сказання^[36] про *асів* — богів германо-скандинавського пантеону, котрі, згідно зі Сноррі Стурлусоном, прибули звідкись з Азії, з євразійських степів, а пізніше їх почали лучити^[37] з давніми індоєвропейцями — фракокімерійцями, котрі також, імовірно, були предками і кельтів, і бритів, і валлійців, і, можливо, українців. Скульптура, хоч і у формі човна, навіює настрій на довгі та далекі подорожі суходолом і, як не дивно, жагу відкривати нові місцевості, явища, мови, народи, звичаї, вірування і загалом щось невідоме, млисте, оповите паволокою таємниці, ще не звіданого, щось, що вже на мене чекало попереду, саме за тими горами, на які й указував *Сонячний мандрівник*, щось, що навіть є поза Ісландією — в уяві, снах, мареннях, чуттях, передчуттях та підсвідомості. Саме час вирушати у подорож дев'ятьма світами Ісландії.

Безперечно, Рейк'явік, як найбільше місто країни, мав у собі ще багато чого до відкриття та споглядання. Він поступово відкриватиметься, в міру мого перебування в Ісландії, адже більшість моїх подальших подорожей з і до цієї країни пролягатимуть саме через це місто. І як кажуть самі ісландці — *є Рейк'явік і є Ісландія*, тому я, відвідавши Рейк'явік, вирушав досліджувати Ісландію.

¹⁷ Сливе — майже.

¹⁸ Дерник — газон.

¹⁹ Ятка — кіоск.

²⁰ Моріг, моріжок — густа молода трава.

²¹ Водозбір — басейн.

- 22 Трип'ясток — гном, карлик.
- 23 Здецтво — архітектура.
- 24 Стінити — імітувати.
- 25 Присілок — ферма.
- 26 Чоло — фронт, передня частина.
- 27 Слідно — очевидно.
- 28 Тягунець — магніт.
- 29 Книгівня — бібліотека.
- 30 Пучина — тут у значенні *океан*.
- 31 Здійма — ліфт.
- 32 Кістяк — скелет.
- 33 Випит — інтерв'ю.
- 34 Виправа — експедиція.
- 35 Знамено — символ.
- 36 Сказання — легенда.
- 37 Лучити — асоціювати.

День 3

ЧЕРЕЗ ВИСОКОГІР'Я ДО АКУРЕЙРІ

З Рейк'явіка до Акурейрі є декілька способів подорожі: літаком (45 хвилин), візницею^[38] (4,5 години без зупинок), за гарної погоди — велосипедом (декілька днів, лише для досвідчених велосипедистів і ЛИШЕ влітку, і лише за сприятливої погоди), звичайним рейсовим автобусом (6,5 години), автобусом через високогір'я (8 годин). На мить написання цієї книжки я встиг спробувати всі способи, окрім велосипеда. Візницею з Рейк'явіка можна виїхати або в північному напрямку і доїхати до Акурейрі менше ніж за 5 годин, або ж у східному напрямку — ця подорож займе щонайменше кільканадцять годин і, ймовірно, з однією ночівлею. Потрібно сказати, що і коротша, і та більш тривала подорож завжди буде довшою від запланованої — подорожцю постійно хотітиметься зупинятись, робити світлини всього, що він або вона бачитимуть, аби не втратити кожную неповторну мить перебування в Ісландії. Адже саме в цій країні краєвиди змінюються, хоч би як це шаблонно звучало, калейдоскопічно. І кожна наступна мить, кожен наступний краєвид здаються красивішими та винятковішими за попередні. Натомість примхлива, комизна, інколи химерна погода щоразу вимальовує нові пейзажі.

Подорож до Акурейрі пролягала високогір'ям автобусним маршрутом номер 610 компанії *SBA-Norðurland*. Перед поїздкою мені здавалось, що це буде мандрівка якоюсь дивною гірською дорогою, але ці очікування не відповідали прийдешній дійсності, котра відкривалась поступово, у міру того, як автобус з півдня на північ перетинає Ісландське плато *Miðhálandið* (Мідхаулендід). Шлях пролягав через такі місцини: *Reykjavík*, *Hveragerði*, *Selfoss*, *Laugarvatn*, *Geysir*, *Gullfoss*, *Hvítárness*, *Árbúðir*, *Kerlingarfjöll*, *Hveravellir*, *Svartá*, *Varmahlíð*, *Akureyri*. Перша зупинка відбулась у маленькому містечку *Hveragerði*

(Кверагерді), котре розташоване недалеко від вулкана *Hengill* (Генгітль) і в котрому є гейзер *Grýla* (Гріла), засноване воно ще у сімдесятих роках минулого століття.

Гейзери в долині Haukadalur

Наступною зупинкою стали дивовижі у долині з вимовною назвою *Haukadalur* (Хьойкадалюр — Соколина долина, або Долина соколів), а саме живі гейзери. Це істинно живі створіння, адже виглядає, що вони немов спочатку сплять, потім поступово прокидаються, починають кипіти і несамовитим струменем гарячої води вистрілюють у повітря і тоді знову заспокоюються. Ісландські гейзери виникли ще наприкінці крайнього льодовикового періоду, і сьогодні можна лише уявляти, як саме виглядали їхні перші виверження. Звісно, сьогодні вже є чітко простежений зарис^[39] як дії, так і утворення гейзера, але, наприклад, що уявляли собі перші поселенці, коли спостерігали такий дивогляд, коли побачили ці величезні бульчища і невідомо звідки гарячу воду? Так само і я, коли вперше побачив ці дивні, глиняного забарвлення, ліпаритові луки, відчув присутність, перебування немов живої істоти, котра мешкає десь близько до поверхні землі й жбурляє потоками води, до того ж з чітко відміряними часовими відтинками. Ще здалеку, над самим місцем перебування гейзерів, видніються рясні звої білої пари, ніби дихання тієї таємничої підземної істоти. Навколишня місцевість у пагорбах — подекуди з деревами, кущами, чагарниками, травою та іншими рослинами, але саме місце, де вибухають гейзери, схожа на краєвид Місяця. Авжеж, до відвідин Ісландії я бачив найрізноманітніші світлини поверхні Місяця, ніж коли-небудь раніше цю місцевість з гейзерами. Звісно, слово *гейзер* не здавалось мені зовсім чужим, воно вже давно було увійшло до широкого вжитку — до фільмів, ігор, науки, навіть повсякденних розмов, але, коли побачив уперше цю місцевість глиняного кольору,

дослівно неземного вигляду, всі мої попередні уявлення про те, чим саме є *гейзер*, умить перемінилися, замінилися на цю казкову ісландську дійсність з несамовитим запахом сірководню. Чи такий вигляд колись мала поверхня нашої Матінки Землі, коли вона лише народжувалась, коли первісні океани на її поверхні не мали спокою через все ще неспокійні вулкани та постійні потоки гамули^[40]? Саме про назву *гейзера* та про такі фантастичні красиви мені гадалось, коли я заходив на землю цих чудернацьких живин^[41].

Тут ми зустрічаємо їх декілька. Спочатку це *Litli-Geysir* — кам'яний казан, у якому безупинно кипить та парує вода, немов у ньому щось постійно готується, і від цього казана тече струмок, тепло якого відчувається повсякчас. Цей маленький гейзер (*litli* — *малий*) починає повільно зачаровувати, адже приходить усвідомлення, що його тепло лине від самого лона Землі — для нас недосяжного, загадкового, таємничого, але такого огрійливого, понадливого^[42] та приємного. Маленький *гейзер* грайливий, як весняні потічки в горах, як зародок чогось більшого і жахнішого. І це *щось* більше і жахніше нагадало про себе у ту ж мить. За кількадесят метрів від *Litli-Geysir* вистрілив *Strokkur* — струмінь білої води разом і парою ринув до неба не менш ніж на два десятки метрів, вода хлюпнула долів, як з ринви, зі звуком раптової миттєвої зливи. *Strokkur* вибухнув, вивільнився, мов північний джин, і парою попрямував мандрувати несходимими ісландськими просторами. І як він несподівано вибухнув, так само і швидко заспокоївся, немов відпочиваючи і готуючись до наступного виверження гарячої води. До Строккура було недалеко, і вже через хвилину я був прямо коло нього. Переді мною постало невелике водоймище чи то отвір округлого, майже правильного твару^[43], наповнений водою темного блакитного кольору. Виднілась літораль з діоксиду кремнію біло-бежевого кольору цього отвору. Дна не було видно, адже що глибше, то вода ставала темнішого кольору, таким

чином з ясно-блакитної на поверхні перетворювалась на чорну ближче до дна. Від цього Строккур видавався ще більш таємничим. Куди саме веде цей отвір? До якихось підземних глибоких печер, куди стікає і накопичується дощова вода, котра врешті зіштовхується з розпеченим гамулою камінням, або й із самими підземними потоками магми, вмить переходить у стан пари і виринає на поверхню, витісняючи при цьому над собою нагромадження води. Як Строккур утворився і коли вперше почав вистрілювати гарячими струменями води? І поки я собі це все уявляв, всі ці загадкові підземні звивини печер, цей дотик води і гарячих підземних геологічних порід, першу зустріч людей з цими дивовижами, поверхня отвору Строккура почала ворухтись, вода запарувалась, на поверхні почали з'являтися випуклення, подібні до тих дрібних, що виникають при закипанні води у казані, водяні випуклення почали об'єднуватися, утворюючи одне велике випуклення над всім отвором, вода почала виливатися поза отвір і дрібними струмками розтікатись врізнобіч. Це закипання тривало до хвилини часу і врешті випуклість зі звуком шипіння та рясного і голосного дощу вибухнула майже рівним струменем гарячої паруючої води ввись. Вода миттєвою зливою впала на землю, окропивши простір навколо отвору, пара полинула далі. У цю мить Строккур був подібний до насправді живої істоти, котра дихає, закипає, зринає на поверхню, повертається у стан спокою, засинає і так знову по колу. Почекавши ще кілька хвилин, Строккур знову приснув, але вже інакше, не так завзято, і струмінь був не таким високим, проте з більшою парою. Через подібну кількість хвилин Строккур знову хлинув ввись, як живий водограй^[44], як великий трискавець^[45] посеред цієї дивної неземної луговини. І знову його струмінь сягав вишини^[46] великої багатоповерхівки. Після таких декількох присків та розбризкування киплячої води здалося, що у Строккура є свій особливий настрій і саме від нього залежить, яким чином він хлине цього разу, що у нього є свої

заміри, скільки води та пари треба вихлюпнути на поверхню, як голосно потрібно бризнути і як гаряче має бути навколо. Звісно, всім цим описаним вище плинам^[47] є чітке силовідд^[48] пояснення, але у ту мить, коли я спостерігав перші кілька вивержень Строккура, мені вони жодним чином не підходили, я їх не сприймав ані серцем, ані розумом, адже коло такого дивного творіння, як живий гейзер, постійно відчувається присутність певної живої свідомої сутності, певна снага^[49] Матінки Землі, її подих та порухи.

Коло Строккура розташоване тепле джерело *Blesi*. Колись це джерело булькотало та кипіло, але згодом заспокоїлось і заснуло. *Blesi*, як велике блакитне око, безжурне, тихе, привітне, як певне заспокійливе, воно немов частинка того блакитного неба, яке тут в Ісландії буває досить рідко. Далі розташоване велике джерело і отвір гейзера з назвою *Geysir*, від якого власне і походить загальна назва всіх гейзерів у світі, втім і в українській мові — *гейзер*. У свою чергу ця назва походить від ісландського та староскандинавського дієслова *að geysa*, що перекладається, як *фонтанувати, поспішати, пориватись, ринути, хлинути, гнатись, линути, нестися, проноситись, рвонутися, квапитись, кидатися, сікатися* (щось настирливо починати, нападати, рватися до чогось, настирливо потикатись). І це лише частина тих дієслів українською мовою, якими можна передати значення ісландського дієслова *að geysa* і власне того, що відбувається під час виверження гейзера. А ще до цього додається різкий звук шипіння і спадання великих крапель води на землю. Але як ми назвали б своєю мовою це явище, цю істоту, коли зустрілись би з нею вперше і ніколи до цього не чули б ніяких розповідей про гейзери і їх назв? *Вистрілювач, виприскувач, бризкавець, порскун, плескун, хлюпняк?* Можливо, знайшли б інші назви. Але ісландською *гейзер* перекладається, як *goshver* (госквер), від слів *gos* — виверження та *hver* — термальні води, тобто дослівно це слово означає *виверження*

термальних вод, а вже в інших мовах, зокрема і в українській, слово *гейзер* є похідним не від ісландського дієслова *að geysa*, а від назви *Geysir*, яка власне є похідною від *að geysa*.

Гейзер *Geysir* (Ґейсір) колись був активним, але сьогодні він спить, його виверження досить рідкісні, на відміну від активного Строккура. Колись Ґейсір вистрілював гарячу воду на десятки метрів угору і це, певно, було неймовірне видовище, що збереглося в описах та картинах минулого, як про гейзер, котрий уперше спостерігали саме європейці. Активність Ґейсіру, втім, як і інших декількох десятків гарячих джерел та гейзерів на цій ділянці, залежить від землетрусів, які можуть як приспати їхню активність, так і розбурхати з новою силою.

Окрім цих гейзерів, у долині *Haukadalur* є мережа десятків інших подібних дивовиж, що, втім, не такі помітні, як згадані вище. *Óperrishola* (Оутерісхола) — невеличкий спокійний водозбір, котрий при низькому атмосферному тиску інколи перетворюється на гейзер. *Sísjóðandi* (Сісйоуданді, дослівно *постійно вируючий*) — природний казан гарячої води, в якому у старі часи прали. Тут є багато інших активних та неактивних гейзерів і джерел термальних вод — *Sóði*, *Smíður*, *Móri*, *Litli Strokkur*, *Vigdísahver*, *Seyðir*, *Fata*, що розташовані вздовж дороги від входу до цього живого місця і до *Konungshver* (Конунґсквер) — великого гарячого сплячого джерела блакитного і темно-блакитного кольору. Виглядає, що це одне з найбільших джерел у цій місцевості. Існує небилиця про те, що місцеві мешканці, аби вразити короля Данії Кристіана IX під час його візиту до Ісландії, варили у цьому гарячому джерелі яйця птахів.

Gullfoss та пороги ріки Hvítá

Водоспад *Gullfoss* (Ґутльфосс) та спадання води через його поріжжя^[50] нагадали мені численні розповіді та дослідження про Дніпрові пороги і що Дніпро колись теж був таким неспокійним, як ріка *Hvítá* (Квітау)

на цьому відрізку. Водоспад з дослівною назвою *Золотий водоспад* дійсно набирає золотистих барв під час заходу Сонця. Вперше я його відвідав, коли Сонце ховалось за густими хмарами, тому золотистість водоспаду вдалося помітити вже за наступних відвідин.

При наближенні до водоспаду стає прохолодніше, вчувається шум води, гул чогось потужного, невпинного та нестримного. До нього є два підходи — верхній та нижній. Звісно, оглядини варто почати з верхнього підходу, де водоспад видніється повністю, з двома його великими порогами. Саме про пороги Дніпра я і пригадав на цьому ісландському водоспаді. Невже вони саме так ревіли, перед тим як бути затопленими водосховищем греблі ДніпроГЕС? Невже можна було спостерігати саме такі вихори навколо скель? Невже течія була такою ж стрімкою? Невже береги Дніпра були такі ж гострі та рівні, немов витесані великими сокирами? Невже мені потрібно було потрапити за тисячі кілометрів від Запоріжжя, Дніпра, України, хортицьких скель, інших прекрасних дивовиж України до цього далекого північного острівного водоспаду, аби пригадати собі дніпровські пороги?

Вже згодом з різних джерел я дізнався деякі додаткові відомості про водоспад. Найцікавішим, крім, звісно, його розмірів та водостоку, був переказ про хлопця та дівчину, котрі жили на різних берегах річки. Вони бачили з берега одне одного, але ніколи не зустрічались і не розмовляли. Якось навесні хлопець побачив дівчину в золотій заграві водоспаду й закохався в неї. Він ніколи не перетинав цю бурхливу річку, бо знав, що вона здатна легко забрати будь-чиє життя. Але його почуття було таким сильним, що він усе-таки насмівся перетнути річку, вийти на протилежний берег і врешті зустрітись з тією дівчиною. Вони одружились і відтоді жили разом.

Пізніше, згадуючи про водоспад, я не міг уявити, в якому саме місці тому хлопцеві вдалось перетнути ріку, адже, якщо це була весна, то,

ймовірно, ріка ставала ще бурхливішою через танення високогірних снігів. Проте йому, якщо переказ правдивий, вдалось знайти досить вузьке місце на річці і вдало її перейти.

Ґутльфосс мене зачарував, адже це був перший водоспад Ісландії, котрий я коли-небудь спостерігав. Постійний гул води, незліченні чорторії, коловерті, веремії, нуртовища — це воістину місце сили, танець води і каміння. І саме з цього танцю народжується мовби жива мряка навколо водоспаду, невидимий дощ, котрий навіть у суху та сонячну погоду огортає все і всіх вологою, як під час дощу. І приходить усвідомлення, що цей вир води, колись почавшись, не завершувався вже з давніх-давен, що колись, як тільки над Ісландією почала танути велетенська льодовикова шапка, ріка, яка буде названа у майбутньому *Hvítá*, з'явилась маленьким струмочком, спочатку обережно оминаючи кожен найменший камінчик, але поступово міцніючи, повнилася новими талими водами і врешті зайняла цю скелясту розщілину, ці кам'яні пороги і вже тут утворився могутній Золотий Водоспад — Ґутльфосс. І споглядаючи *Hvítá* на місці цього водоспаду, мене пройняли думка і усвідомлення, що ріки — де дивовижні дивовижі — можуть бути спокійними, тихими та бурхливими, великими і малими, широкими й вузькими, але щоразу такими особливими і сміливими, торуючи собі шлях там, де задрижала би це робити будь-яка жива істота.

Ісландська плоскогірщина

Після водоспаду шлях пролягав до Ісландської плоскогірщини^[51] *Miðhálandið*. Це просторі ділянки на вишині 500 і більше метрів над рівнем моря, котрі взимку перетворюються на суцільну непроїзну снігову країну. І якщо зимові краєвиди ще можуть нам нагадувати про щось земне, то натомість влітку плоскогірщина виглядає цілком інопланетною. Тут видається, що природа продовжує своє створення.

Тут кожен потічок, камінець та узгір'я немов чимось зайняті, а між ними мешкають полохливі *huldufólk* — прихований народ, про який варто розповісти в окремому розділі — «*Дещо про байовідь Ісландії та українських хованців*».

Автомобільна дорога плоскогірщини не асфальтована, а споруджена лише зі щебеню. Смолоземове^[52] покриття дороги номер 35 з назвою *Kjalvegur* (К'яльвеґюр) завершується вже у тому місці, де у північно-західній стороні видніються язики льодовика *Langjökull* (Ланґйокутль). І тут розпочинається інший світ, відмінний від того, який можна спостерігати в долині. Тут кольори блякнуть, з'являється більше тьмяности та похмурости, рослинність майже зникає, закрути річок стають виразнішими, більш окресленими, скелі та каміння вигострюються, і виникає всеохопне відчуття самотини та самотності, але разом з ними порив до відкриттів, адже це наближення до самого осердя острова.

Прихисток Árbúðir

Ця маленька хатинка, свого роду високогірний прихисток або навіть присілок, розташована на березі річки *Svartá*, що витікає з таємничого льодовика *Langjökull*. Тут ми простояли декілька годин, адже виникли певні негаразди з вже досить старим автобусом-джипом, і нам довелось чекати на інший, що мав приїхати або з півдня або вже з півночі. Навколишній краєвид виглядав рівно, по-степовому, так би мовити по- арктично степовому, з чорними лавовими полями, з поодиноким розкиданим камінням, так ніби рука могутнього велетня для якоїсь невідомої гри розклала їх по полю.

Вздовж річки на зелених вузьких луках пасуться вівці, й у мене одразу виникло питання як і звідки вони сюди дійшли? Чи, може, їх сюди привезли на літо? Це була моя перша зустріч з вівцями Ісландії. До прибуття до Ісландії я дізнався, що їх на острові більше, ніж людей,

але ніяк ще не доводилось перевірити всі ці лічби. Де ці вівці ховаються, коли починається негода? Адже споглядаючи це сіре високогірне небо, здавалось, що ось воно зараз зірветься північною вітряницею, сніговою хурделицею, атлантичною зливою, і єдине місце, де можна буде сховатись, — цей маленький будиночок серед просторої кам'яної пустелі.

Автобус довелося чекати досить довго, щонайменше дві години. В цей час я переносним мостиком у вигляді причепа перейшов річку *Svartá*, котра в цьому місці зовсім неглибока. Зелений луг річки закінчився і виднівся якийсь привид шляху, що вів далеко вглиб чорної пустелі. По цій пустелі було розкидане дивне каміння різного розміру, а вдалині виднілось льодовикове озеро *Hvítárvatn*, з якого витікає ріка *Hvítá* і на котрій власне південніше розташований водоспад *Gullfoss*. А десь далеко за озером у млі виднілись язики льодовика *Langjökull*, який живить це озеро і річку. Здається, це була моя перша зустріч з льодовиком. До цієї миті ніколи раніше не наближався так близько до такої природної дивовижі. Він лежав на велетенській скелі, на одній з котрих, навіть на досить далекій відстані, виднівся довгий виструнчений водоспад. Тоді я ще навіть не міг уявити, який вигляд має льодовик зблизька, як починається, чи у ньому міститься більше криги або снігу, чи безпечно по ньому йти тощо.

Льодовикова брама

Далі шлях пролягав до *Kerlingarfjöll* (Кедлінґарфйотль) — зібрання дивних високих гір піщаного забарвлення та з геотермально активними ділянками. Про це, як і про деякі інші оповідки, я дізнався від водія автобуса, який час від часу щось розповідав. На цій зупинці вийшло досить багато подорожців з великими наплічниками. Хто вони — чи звичайні шукачі пригод і слави, чи науковці, котрі прибули сюди для дослідження цього дивного краю?

Після цієї зупинки наша дорога пролягала широчезною плоскогірщиною під назвою *Kjölur* (Кй'юльюр). Тут доводилось повільно перетинати річкові переправи без обладнаних мостів. Їх, імовірно, неможливо тут утримувати через літній *jökulhlaup* (й'окульхльойп) — раптові, стрімкі, нестримні льодовикові витoki води, чи навіть прориви, лиховинні^[53] повені, котрі виглядають як стрімкі широкі гірські річки або, образно кажучи, як розгонистий потоп і котрі змивають греблі та мости, дороги та бетонні укріплення. Тут автомобільний шлях ніби губився серед широких піщаних просторів післяльодовикового потопу і потрібно було їхати майже навмання. Ми опинились, по суті, між двома льодовиками — *Langjökull* на заході та *Hofsjökull* на сході. Вони десь заховались серед високогірної імли та негур^[54], але загалом були схожі браму до північної частини Ісландії, тріумфальну арку, ніби посвяту для новоприбулих до цього чудернацького краю.

Наступною зупинкою була місцина з назвою *Hveravellir* (Квераветлір) — живі геотермальні поля та гейзери. Зупинка була недовгою, і все, що мені вдалось побачити, — це стовпи пари, котра здійсмалася від пагорбів піщано-білого забарвлення. Якщо коли-небудь якійсь країні чи групі країн вдасться обладнати позаземну станцію на котрійсь далекій сновижниці^[55], то вона власне виглядатиме, як постій коло *Hveravellir*. Або й навпаки — одного разу побувавши у цих віддалених місцинах Ісландії, а потім, імовірно, десь на іншій планеті, то саме на тій далекій сновижниці нам би напевно пригадувались ці ісландські краєвиди.

Ісландська плоскогірщина вражає з подвійною силою. До неї не вдається звикнути, тут присутнє постійне почуття неприналежності до цього навколишнього середовища, так, ніби воно дієво твориться, так, ніби всі ці дивні ріки несуть своїми руслами пісок та каміння у вже наперед визначеному напрямку, тут помітний кожен зелений лужок,

а на камінні — кожен кущ моху. Ці рослини, здається, так само почуваються тут, як і я, вони лише приглядаються до цього нового молодого світу.

Через деякий час здалеку почали проявлятися зелені долини та поля. Пагорби знову набрали звичних для нас зелених рис, на автомобільній дорозі знову з'явився смолозем. Ми повільно спустились з ісландської плоскогірщини в долину. Це вже була північна частина країни. І якщо від самого ранку погода постійно була похмурою, то тут на півночі заграло Сонце, і навколишнє середовище аж ніяк не виглядало похмуро-північним. Автобус приїхав до паливні^[56] села *Varmahlíð*, навпроти якої виднілось дорожнє розгалуження на вказівник жовтого кольору з написом чорного кольору — *Akureyri 94*. Ми повернулись на головну дорогу країни — *Þjóðvegur*. Після ісландської плоскогірщини навіть північна частина країни, яку я бачив уперше, мала вигляд якийсь по-рідному знайомий.

³⁸ Візниця — автомобіль.

³⁹ Зарис — схема.

⁴⁰ Гамула — лава, магма.

⁴¹ Живина — істота.

⁴² Понадливий — привабливий.

⁴³ Твар — форма.

⁴⁴ Водограй — фонтан.

⁴⁵ Трискавець — фонтан.

⁴⁶ Вишина — висота.

⁴⁷ Плина — процес.

⁴⁸ Силодійня — механіка; силодійний — механічний.

⁴⁹ Снага — енергія.

⁵⁰ Поріжжя — каскад.

⁵¹ Плоскогірщина — плато.

⁵² Смолозем — асфальт.

⁵³ Лиховина — катастрофа; лиховинний — катастрофічний.

⁵⁴ Неґура — густий туман у горах.

⁵⁵ Сновижниця — планета.

⁵⁶ Паливня — автозаправна станція.

День 4

АКУРЕЙРІ

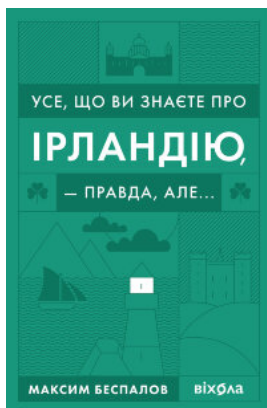
Паливня села *Varmahlíð* (Вармахлід) була останньою зупинкою перед Акурейрі. *Varmahlíð* розташоване на невеликому схилі, з якого виднілись південно-західні гори півострова *Tröllaskagi* (Трьотласкагі), що простягається від материкової Ісландії на північ і врізається у Гренландське море. Від самої назви *Varmahlíð* віє чимось затишним, адже вона дослівно означає *теплий схил* (*varmur hlíð*). Південно-західні гори півострова, котрий тут власне починався, чи то пак схили, мають назву *Blönduhlíðar* (Бльондухлідар). Західний берег *Tröllaskagi* омивається фіордом *Skagafjörður* (Скаґафіордур), а східний — фіордом *Eyjafjörður* (Ейяфіордур). Це вже суто північна Ісландія, і після дощового Рейк'явіка та вітряної і прохолодної Ісландської плоскогірщини я не знав, якої погоди очікувати тут, адже що далі на північ, то погода в моєму розумінні мала ставати дедалі суворішою та похмурішою. Але ця частина країни виявилась сонячно-привітною, із зеленими долинами рік, над якими повсюдно височіли чорні вершини гір, подекуди з пасмами минулорічного снігу або й криги — вічної мерзлоти. Північні гори одразу вирізнялися від тих, котрі я ще зранку спостерігав на півдні. На півночі вони гінкіші, із гострішими та темнішими вершинами, із більшою кількістю снігу, ніби більш поважні, скелястіші, виразніші і власне, суворіші.

Від *Varmahlíð* до Акурейрі залишалась година дороги. Ми вирушили, проїхали через славнозвісний перевал *Öxnadalshéiði* (Окснадальсхейді). Знаменитий перевал саме тим, що на ньому розташована найвища точка основної дороги Ісландії — 540 метрів над рівнем моря. Взимку через накопичення величезної кількості снігу, різкі вітри та буревії цю ділянку часто перекривають для проїзду.

Навіть влітку, коли в долині йде дощ, то дуже часто на цій ділянці падатиме сніг.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

Рекомендована література

Усе, що ви знаєте про Ірландію, — правда, але

Швеція. Модель для збірки: вілла, "вольво", песик

Канада. Від персикових садів до Полярного кола

КУПИТИ